קכט: מפנין פרק שמונה עשר שבת

מי שיש לו זכות אבות. וקודם תקנת עזרא אע"פ שהיו דנין בכל יום שהיו לריכים[א] לא היו קובעים לישב בכל יום[ב] [ח]:

דקאי מאדם בזווי. ברביעי נמי קאי מאדים בזווי בסוף היום[ג] אלא לא חשו חכמים לכך דאין דרך להקיז כל כך בסמוך לגילה: **דליכא ארבע בתריה.** שאין ד' ימים עד סוף החדש כדפירש בקונטרס דליכא למימר רביעי בשבת דהא ד' דהוא עשרין וארבע היינו דליכא רביעי בתריה[ד]:

מאה רישי בזווא מאה קרי בזווא. לפירוש הקונטרס תימה מה שייך הכא ור"ח גרים מאה קרני בזווא ומפרש מאה רישי מאה לאשי בני אדם (ונראה) שהיה מנהג קצוב לספר לגלח[ה] בזווא וכן מנהג ק' קרני להקיז בזווא כמו קרנא דאומנא (לקמן דף קנד:) אבל מאה שפמי לתקן השפה בולא כלום דבשכר גילוח והקזה היה מתקן השפה[ו] ובזוס שהיה מתקן שפמו לא היה נוטל כלום ועל כן היה למשל כל מי שהיה יגע ולא עלה בידו שכרו היו קורין אותו יומא דשפמי[ז]: **מפגרי** רבנן. תשש כחם והיו מתחלשין ולא יכלו למיגרס כדכתיב (ש"א ג) וידלדף דוד הוא וארבע מאות איש (עמו) ויעמדו מאתים איש אשר פגרו מעבור את נחל הבשור: **כל האמור בפרשת תוכחה.** לאו מקרא מפיק אלא מסתמא כיון שבא בפרשת תוכחה אם כן נער הוא אם אין עושין והקילו חכמים לעשות וכולן אין בהן איסורא דאורייתא:

הדרן עלך מפנין

בדבר אחר קשה לדבר אחר רב ושמואל דאמרי תרוייהו [א]האי מאן דעביד מילתא לישהי פורתא והדר ליקום דאמר מר [ב]ה' דברים קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן [ג]אכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד הקיז דם ועמד [ד]שימש מטתו ועמד אמר שמואל פורסא דדמא כל תלתין יומין [ה]ובין הפרקים ימעט ובין הפרקים יחזור וימעט ואמר שמואל פורסא דדמא חד בשבתא ארבעה ומעלי שבתא אבל שני וחמישי לא דאמר מר מי שיש לו זכות אבות יקיז דם בשני ובחמישי שב"ד של מעלה ושל מטה שוין כאחד בתלתא בשבתא מאי טעמא לא משום דקיימא ליה מאדים [ו]בזווי מעלי שבתא נמי קיימא בזווי [ז]כיון דדשו ביה רבים [1]שומר פתאים ה' אמר שמואל ד' דהוא ד' ד' דהוא ארביסר ד' דהוא עשרים וארבעה ד' דליכא ארבע בתריה סכנתא ר"ח ושני לו חולשא שלישי לו סכנה מעלי יומא טבא חולשא מעלי יומא דעצרתא סכנתא [ח]וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוה דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו אמר שמואל אכל חטה והקיז דם לא הקיז אלא לאותה חטה והנ"מ לרפואה אבל לאוקולי מיקיל המקיז דם שתייה לאלתר אכילה עד חצי מיל איבעיא להו שתייה לאלתר מעלי אבל בתר הכי קשי או דילמא לא קשי ולא מעלי תיקו איבעיא להו אכילה עד חצי מיל הוא דקמעלי הא בתר הכי ומקמי הכי קשי או דילמא לא קשי ולא מעלי תיקו [ט]מכריז רב מאה קרי בזווא מאה רישי בזווא מאה שפמי ולא כלום אמר רב יוסף כי הוינן בי רב הונא יומא דמפגרי ביה רבנן אמרי האידנא יומא דשפמי הוא ולא ידענא מאי קאמרי: וקושרין הטבור: ת"ר [י]קושרין הטבור ר' יוסי אומר אף חותכין וטומנין השליא כדי שיחם הולד אמר רשב"ג בנות מלכים טומנות בספלים של שמן בנות עשירים בספוגים של צמר בנות עניים במוכין [יא]אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב הלכה כר' יוסי ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב מודים חכמים לר' יוסי בטבור של שני תינוקות שחותכין מ"ט דמנתחי אהדדי ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב [יב]כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת שנאמר ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא חתלת ומולדותיך ביום הולדת מכאן שמיילדים את הולד בשבת לא כרת שרך מכאן שחותכין הטבור בשבת ובמים לא רחצת למשעי מכאן שרוחצין הולד בשבת והמלח לא המלחת מכאן שמולחין הולד בשבת והחתל לא חתלת מכאן שמלפפין הולד בשבת:

הדרן עלך מפנין

בדבר אחר. חזיר: **קשה לדבר אחר.** לרעת שהחזירים מנוגעים הם כדאמרינן בקדושין (ד' מט:) י' קבים נגעים ירדו לעולם תשעה נטלו חזירים: **אכל ועמד.** מהר לעמוד פתאום אחר שאכל שובגו: **פורסא דדמא.** זמן הקזה כמו בפרוס הפסח (שקלים פ"ג מ"ח): **כין הפרקים.** פירקי שנותיו כגון לאחר מ' שנה: **ימעט.** בהקזה לא יקיז בכל חדש אלא לב' חדשים: **ובין הפרקים יחזור וימעט.** לאחר שש יקיז לג' חדשים לפי שאין כחו עליו ואין דמו חם וגופו מלטנן כשמחסר דמו: **שב"ד של מעלה ושל מטה שוין.** אדם נדון בכל יום[ו] וב"ד יושבין בעיירות בב' ובה' מתקנת עזרא ואילך (ב"ק ד' פב.) וכיון דיום הדין ופקידה היא עונותיו מזכיר: **דקיימא ליה מאדים בזווי.** שמזל מאדים משמש בו בשעות זוגות ומזל מאדים ממונה על החרב ועל הדבר ועל הפורעניות והזוגות קשין שהן רשות לשדים כדאמר בפסחים (ד' קי:) והפורעניות מוכנין. אע"מ חנכ"ל סדר השעות כשנתלו המאורות והמזלות שעה לאשונה של ד' בשבת שימש שבתאי ובשניה לדק ואחריו מאדים ואחריו חמה ואחריו נוגה ואחריו כוכב ואחריו לבנה נמצאו ז' המזלות לז' השעות וחוזרים חלילה לעולם נמצא בסדר זה לעולם שימני מזלות המשמשין בתחלת לילי השבוע כנ"ש חנ"ש מוצאי שבת שעה ראשונה שלו כוכב תחלת ליל שני לדק וכן בסדר הזה וסדר תחלת שימני הימים חנ"ש כנ"ש שעה ראשונה של אחד בשבת חמה ושל שני בשבת לבנה ושל שלישי בשבת מאדים. נמצא מאדים חוזר בו חלילה בשעה שמינית ביום והיא זוגות אבל אבר ימיש אין מאדים בזוגות שלהם אם לא בגילה ובגילה אין דרך להקיז: **מעלי שבתא נמי קיימא מאדים בזווי.** שהרי שעה ראשונה של יום נוגה לפי הסדר של חנ"ש כנ"ש תחלת הימים וכיון שתחלתו נוגה וסדר הליכתן של"ש חנכ"ל נמצאו מתחילין לחזור חלילה בשעה רביעית נמצא מאדים בשעה שלית: **כיון דדשו ביה רבים.** הורגלו בו מפני דוחקן שיהיו קרובים לסעודת שבת ואמרינן בפירקין דלעיל (ד' קיח:) כבוד שבת בדגים גדולים ובמסכת ע"ז (ד' כט:) אמרינן שני לדם דג: **ארבע דהוא ד'.** ד' בשבת שהוא ד' לחדש או ארביסר לחדש או כ"ד לחדש כולהון קשה להקזה: **ד' דליכא ד' בתריה.** שאין ד' ימים עד סוף החדש. ואיכא דאמרי דליכא ד' בשבת בתריה בתותו חדש ואינו כן: ה"ג **ר"ח ושני לו סכנתא: אכל אכלה** **והקיז דם לא הקיז אלא נחטה.** שהאוכל מכניס את האדם והקזה שאחר אכילה אינו מועיל אלא לאותו כובד: **וה"מ.** במקיז לרפואה: **אכל אקולי.** מי שיש לו דם המכניס עליו אפי' לאחר אכילה מקיז ומיקל: **מאה רישי בזווא.** כלומר אם יהיו בזול מאד קנה ראשי בהמה ואם לאו אל תקח שאינן בריאין לאכול: **מאה קרי.** דלועין: **מאה שפמי.** כמו על שפם (ויקרא יג) גרויינו"ן בלע"ז שפתים של בהמה: **יומא דמפגרי ביה רבנן.** שהיו התלמידים מתעצלין מלבא בבית המדרש קרי ליה יומא דשפמי כלומר היום הזה אבד לו ואין בו תועלת: **וטומנין אם השליא.** כדמפרש רשב"ג שהיא רפואה להתחמם הולד: **ספוגין של צמר.** נמר מנופך: **של שני תינוקות.** תאומים וקשורין עבורן זה בזה: **משום דמנתחי מהדדי.** זה אילך וזה אילך ונמצאו מסוכנין: **בפרשת תוכחה.** שהוכיח יחזקאל לישראל את חסדי הקב"ה שעמהן: **תוכחה.** לשון לכו ונוכחה (ישעיה א) להתווכח ולהודיע מי הוא שסרח על שכנגדו: **למשעי.** לטוח ולהחליק בשרו: **שמולחין.** ובשרו מתקשה: **מלפפין.** חנמליו"ן בלע"ז. ולאו היינו אסובי יונקא דאמרן לעיל בפרק כל הכלים (דף קכג.) דהא שמעינן ליה לרב נחמן דאסר אלא[ט] לפופי בעלמא כמו שעושין [כ] בחגורות ופסיקיאות: הדרן עלך מפנין

מוסף רש"י

אכל ועמד. מיד קודם שהחה מעט (גיטין נ.). שמולחין הולד. כדי שיתקשה בשרו (יחזקאל טז ד). והחתל. לשון כריכה בבגדים (שם). שמלפפין. עוטפין, לשון מלבוש (ע"ז ה.) או: לשון גלגול (ב"מ עד.).

הדרן עלך מפנין

מוסף תוספות

א. וכי קודם תקנת עזרא לא היו מקיזין כל עיקר. ואומר ר"ת דקודם תקנת עזרא. תוס' כתובות ג. ד"ה שפמי דיין. ב. אלא כשהיו צריכין לשום דין היו יושבין בכל יום ויום, ועזרא תיקן שיהיו קבועין בב' וה' וכל הרוצה לדון יבא וידון, והיו יכולין להקיז בכל יום קודם תקנת עזרא כיון שלא היו קבועים. תוס' כתובות ג. ד"ה שבתי דיין. ג. בשעה שתים עשרה. תוס' הרא"ש. דהוי זוגות. ריטב"א. ד. [ו]לא הוה צ"ל ד' דהוא עשרים וארבעה. תוס' הרא"ש. ה. מאה ראשים. תוס' הרא"ש. ו. בחנם. תוס' הרא"ש. בהבלעה זו. רשב"ם. ז. וכן הדין בתלמידים ש[נת]שש כחם יום אחד והם יגעים ועיפים ואינן יכולין להתעסק בגרסתן קורין יומא דשפמי כלומר יום שלא עלה בידם כלום כיום שמגלחין השפמות שלא עלה בידיו דבר. שיטה להר"ן.

רבינו חננאל

פורסא דדמא כל תלתין יומין. פי' גבול הדם לבחורים כל שלשים יום. בין הפרקים, הגיע לחמישים שנה ימעט, יוציא משנים חדשים [או] ג' חדשים פעם אחת. עוד בין הפרקים, בא בימים יחזור ימעט מששה חדשים לששה חדשים או משנה לשנה, וזה הפירוש קיבלנוהו מרבותינו קבלה. **בתלתא קאי מאדים בזווי.** פי', בשתי שעות שהן זוגות יום שלישי שעה שמינית מאדים ושעה שתים ועשרים מאדים, שכך סידור הכוכבים חל"ם כצנ"ש בימים, נמצא יום אחד שעה ראשונה כוכב חמה, יום שני שעה ראשונה כוכב לבנה, יום ג' שעה ראשונה כוכב מאדים, יום ד' שעה ראשונה כוכב [כוכב], יום ה' שעה ראשונה כוכב צדק, יום ו' שעה ראשונה כוכב נוגה, יום ז' שעה ראשונה כוכב שבתי, וסידורם חל"ם כצנ"ש בימים, כצנ"ש חל"ם בלילות, וסידוריהן חנכ"ל שצ"ם. וכיון שביום ג' עומד מאדים בשעה שמינית והן זוגות ובשעה כ"ב והן זוגות חיישינן לסכנה. וכיוצא בזה בשיני ובחמישי, משום הכי חיישינן לסכנה כי מאדים הוא ממונה על הדם. ואקשינן עלה והא יום ו' הוא דמעלי שבתא דקאי מאדים בשעה ששית ובשעה עשרים והן זוגות, ואמרת פורסא דדמא חד בשבא וארבעה ומעלי שבתא, ולא מצאו לו פירוק. והשיב אע"פ שהוא כן כיון דדשו בה רבים להקיז ביום ששי שומר פתאים ה'. **מאה רישי בזווי מאה קרני בזווא שפמי ולא כלום.** פי' היה מנהג קצוב כי הספר מגלח מאה ראשי, כלומר מאה ראשי בני אדם נוטל שכרו זוז אחד, וכן (א' מדוגמא) [המשים] מאה קרן, כלומר מאה קרן של זכוכית

תורה אור השלם

1 שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: תהלים קטו ו
2 וּמוֹלְדוֹתֶיךָ בְּיוֹם הוֹלֶדֶת
אֹתָךְ לֹא כָרַת שָׁרֵךְ וּבַמַּיִם
לֹא רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי וְהָמְלֹחַ
לֹא הָמְלַחְתְּ וְהָחְתֵּל לֹא
חֻתָּלְתְּ: יחזקאל טז ד

גליון הש"ם

גמרא כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים. עיין תס"ד סי' רי"ח: **רש"י** ד"ה מלפפים וכו' בחגורות ופסיקיאות. עיין לקמן דף קמז ע"ב רש"י ד"ה כמומרי שדלה ול"ע. ועי' בתשובת אדמת הקדש חלק א"ח סי' מ:

לעזי רש"י

גרויינו"ן [גירנו"ן]. שפתי חיות.
אנמליו"ן
[אינמיילולי"ר]. לעטוף.

רבינו חננאל (המשך)

והוא ריבדא דכוסילתא נוטל בשכרו בק' קרן זוז אחד. אבל לתקן הזקן וליטול השפה ולתקנו לא היה מנהג ליקח האומן כלום, אלא אותן בני אדם שמגלח ראשם או עושה להן ריבדא דכוסילתא, נוטל שכרו כאשר אמרנו, מתקן זקנם ונוטל שפמם בחנם, וכן היה הדין. ויום שהיה האומן עושה השפמות לא היה נוטל שכר והיה הולך לביתו ריקם, ועל כן היה למשל כל מי שהיה יגע ולא [היה] עולה בידו (סבר) [שכר] היה קורא אותו יומא דשפמי. מיפגרי, תשש כוחם והוו מתחלשי יגעים ויעיפים ולא יכלו למיגרס כדכתיב וידדף דוד הוא וארבע מאות איש ויעמדו מאתים איש אשר פגרו מעבור את נחל הבשור, הוו אמרי יומא דשפמי[ח]. וקושרין את הטיבור. ר' יוסי אומר אף חותכין את הטיבור. וכל צרכי מילה עושין בשבת. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכה כרבי יוסי שחותכין בשבת טיבור תינוק אחד וכ"ש טיבור ב' תינוקות שבזה אפילו חכמים מודים שמחתך, מ"ט משום (דמתחזי) [דמנתחו] אהדדי. ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת שנאמר ומולדותיך ביום הולדת אותך מיכן שמיילדין לחיה בשבת. לא כרת שרך מיכן שחותכין את הטיבור בשבת, ובמים לא רוחצת למשעי מיכן שמרחיצין את הוולד

ח) גיטין נ., ב) [עיין תוספות עירובין ט. ד"ה ולין], ג) [מכאן עד יומא דשפמי ממגלה פירוש יפה בערוך ערך פגר בשינוי הנוסח], ד) [תוספ' פט"ז], ה) [לפי הרא"ש והטור לא היה כתוב הא לחמר רב נחמן הלכה כר' יוסי ועיין ב"י א"ח סימן שלו], ו) [כ"ה טז.], ז) [וכן איתא לעיל סו: לפופי יונקא בשבת שפיר דמי וע"ש בפרש"י וכן עוד לקמן קמז: ובפרש"י שם], ח) [וע"ע תוספות כתובות ג. ד"ה שבתי דיין],

ט) עיין בערוך ערך פגר.